

Ainevaldkond “Sotsiaaalained”

1. Üldalused	1
1.1. Valdkonnapädevus	1
1.2. Ainevaldkonna õppeaine arvestuslik maht	2
1.3. Ainevaldkonna kirjeldus	2
1.4. Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks, üldpädevuste arengu toetamiseks ja läbivate teemade käsitlemiseks	3
1.5. Õppe kavandamine ja korraldamine	3
1.6. Hindamine	4
1.7. Õppekeskkond	5
2. Ainekavad	7
2.1 II ja III kooliaste, ajalugu	7
2.2 I, II ja III kooliaste, inimeseõpetus	17
2.3 II ja III kooliaste, ühiskonnaõpetus	32

1. Üldalused

1.1. Valdkonnapädevus

Sotsiaaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2. Ainevaldkonna õppeaine arvestuslik maht

Ainevaldkonda kuulub kolm õppainet, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised:

Õppeaine	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
Ajalugu		3	6
Inimeseõpetus	2	2	2
Ühiskonnaõpetus		1	2

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjusetagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut. Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas.

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväarsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis

aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõimingu taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

1.4. Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks, üldpädevuste arengu toetamiseks ja läbivate teemade käsitlemiseks

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut õpilastel. Üldpädevuste saavutamist toetab valdkonnaülesest õppeainete eesmärgipärane lõimimine teistesse valdkondadesse kuuluvate õppeainetega ning läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine. Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada oma väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust. Seejuures on väga oluline süsteemne ja järjepidev koostöö aineõpetajate vahel. Üldpädevuste kujundamine ning läbivate teemade käsitlemise ja lõimingu korraldamise põhimõtted määratakse kooli õppekava üldosas ja rakendamine täpsustatakse valdkonnakavas.

1.5. Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest. Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures: 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatuse rõhuasetustest ning lõimingu teiste õppeainete ja läbivate teemadega; 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas; 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätkaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks; 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes; 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, suunatakse tegema

valikuid; 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks; 7) rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid; 8) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid; 9) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik. Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajalooõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe illestamiseks näiteid ümbritsevast elust.

1.6. Hindamine

Hindamine toimub vastavalt Kuuste Kooli õppekava üldosas esitatud hindamise korraldusele.

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil.

Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnatena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnatel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on

hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele. Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusvääruse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittedumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

1.7. Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivaldavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõendus põhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;

2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2. Ainekavad

2.1 II ja III kooliaste, ajalugu

KOOLIASTE JA ÕPPEAINE: II, AJALUGU

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse allolevaid oskusi.

1. Oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist.
2. Ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus.
3. Ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus.
4. Funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus.
5. Empaatiat, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus.
6. Allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

ÕPITULEMUSED

ÕPPESISU

5. KLASS

I: Ajaarvamine

1. Kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase: sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, ajaloo periodiseerimine.
2. Kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus.
3. Leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid.
4. Väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu.
5. Kasutab ajalookaarti.

I: Ajaarvamine

Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.

II: Ajalooallikad

6. Teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest.
7. Töötab lihtsamate allikatega.
8. Kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas.

II: Ajalooallikad

Ajalugu ja ajalooallikad.
Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv.

III: Eluolu

9. Kirjeldab mõnda minevikusündmust, mineviku inimeste eluolu.
10. Leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid.
11. Väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu.

III: Eluolu

Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal.
Eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas Elukorraldus oma maakonna ja valla ajaloos. Kultuur ja

12. Kasutab ajalookaarti.	traditsioonid erinevatel ajaloo-etappidel.
<p>IV: Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud</p> <p>13. Kirjeldab mõnda minevikusündmust, inimeste eluolu minevikus.</p> <p>14. Teab paikkonna (Kambja vald, Tartumaa) lihtsamaid fakte, minevikusündmusi.</p> <p>15. Leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid.</p> <p>16. Väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu.</p> <p>17. Kasutab ajalookaarti.</p>	<p>IV: Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud</p> <p>Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud ajaloo erinevatel perioodidel Euroopas, Eestis ja maailmas. Valiku teemadest teeb õpetaja. Teemad puudutavad muinasaega, keskaega, uusaega ja lähiajalugu. Ajaloosündmused ning isikud maakonna ja valla ajaloost. Valiku koostab õpetaja.</p>
6. KLASS	
<p>I: Muinasaeg</p> <p>1. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, varanduslik ebavõrdsus, sugukond, hõim.</p> <p>2. Kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid.</p> <p>3. Näitab kaardil ja põhjendab, miks ja mis piirkondades sai alguse põlluharimine.</p> <p>4. Teab, missuguseid muudatusi ühiskonnaelus tõi kaasa metallide kasutusele võtmine.</p> <p>5. Teab, et Eesti esimesed asustusala olid Pulli ja Kunda inimasula, ning näitab neid kaardil.</p>	<p>I: Muinasaeg</p> <p>Aeg ja ajaarvamine, muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikmaterjalide tõlgendamine. Muinasaja arengujärgud ja nende üldiseloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine, Eesti muinasaja üldiseloomustus, Pulli, Kunda.</p>
<p>II: Vanad Idamaad</p> <p>6. Selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, ning näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat.</p> <p>7. Seletab ja kasutab kontekstis mõistet tsivilisatsioon.</p> <p>8. Selgitab, milline oli vanaaja riiklik korraldus, kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel.</p> <p>9. Tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiini, matemaatikat, astronoomiat, kirjandust, kujutavat kunsti, Egiptuse püramiide; teab, et üks esimesi kirjasüsteeme oli hieroglüüfkiri.</p> <p>10. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid</p>	<p>II: Vanad Idamaad</p> <p>Vanaaja sisu ja üldiseloomustus: ajalised piirid, looduslikud olud. Vana-Egiptus, Egiptuse riigikorraldus. Thutmosis III, Ramses II, Tutankhamon; eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament.</p>

<p>vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester.</p> <p>11. Teab, kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon, Hammurabi, Mooses ja Taavet ning iseloomustab nende tegevust.</p> <p>12. Selgitab, milline oli vanaaja riiklik korraldus, kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Mesopotaamia näitel.</p> <p>13. Tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiini, matemaatikat, astronoomiat, kirjandust, kujutavat kunsti, Babüloni rippaedu; teab, et üks esimesi kirjasüsteeme oli kiilkiri.</p> <p>14. Seletab ja kasutab kontekstis mõistet linnriik.</p> <p>15. Teab, kes oli Hammurabi ning iseloomustab tema tegevust.</p> <p>16. Teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon; selgitab, mis on Vana Testament.</p> <p>17. Teab, kes olid Mooses ja Taavet ning iseloomustab nende tegevust.</p>	
<p>III: Vana-Kreeka</p> <p>18. Näitab kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart, Ateenat ja Spartat ning kirjeldab riigi laienemist hellenismi perioodil.</p> <p>19. Teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreetat-Mükeene kultuurist.</p> <p>20. Tunneb Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust Ateena ja Sparta näitel ning võrdleb neid kirjelduse põhjal.</p> <p>21. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Trooja sõda, hellenid.</p> <p>22. Teab, kes olid Perikles ja Aleksander Suur ning iseloomustab nende tegevust.</p> <p>23. Kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport.</p> <p>24. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid, eepos, olümpiamängud, teater, tragöödia, komöödia, skulptuur, tähestik.</p>	<p>III: Vana-Kreeka</p> <p>Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreetat ja Mükeene kultuur. Kreeka linnriigid. Ühiskonnakorraldus ja kasvatust Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine. Vana-Kreeka kultuur ja eluolu, kultuur ja religioon Hellase maailma ühendajana, olümpiamängud, religioon ja mütoloogia, Homerose kangelseepika, ajalookirjutus, Herodotos, teater, kunst, arhitektuur (Ateena akropol), skulptuur, vaasimaal, hellenite igapäevaelu, hellenistlik kultuur, Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.</p>

<p>25. Teab, kes olid Zeus, Herakles, Homeros ja Herodotos ning iseloomustab nende tegevust.</p>	
<p>IV: Vana-Rooma</p> <p>26. Näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Roomat.</p> <p>27. Teab Rooma riigi tekkelugu ning näitab kaardil Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist.</p> <p>28. Selgitab Rooma riigikorda eri aegadel.</p> <p>29. Näitab kaardil Kartaagot.</p> <p>30. Selgitab Rooma riigikorda eri aegadel.</p> <p>31. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid vabariik, foorum, kapitoorium, patriits, plebei, konsul, senat, leegion, kodusõda,, Kartaago, ladina keel.</p> <p>32. Teab, kes olid Romulus, Hannibal, Caesar ning iseloomustab nende tegevust.</p> <p>33. Näitab kaardil Konstantinoopolit, Ida-Roomat ja Lääne-Roomat.</p> <p>34. Selgitab Rooma riigikorda eri aegadel.</p> <p>35. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Ida-Rooma, Lääne-Rooma, Konstantinoopol.</p> <p>36. Teab, kes oli Augustus ning iseloomustab tema tegevust.</p> <p>37. Iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis</p> <p>38. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid. Colosseum, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, kristlus, piibel, Rooma õigus.</p> <p>39. Teab, kes oli Jeesus Kristus ning iseloomustab tema tegevust.</p>	<p>IV: Vana-Rooma</p> <p>Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, Rooma linna tekkimine, kuningad, vabariigi algus.</p> <p>Rooma vabariik, ühiskondlik korraldus, Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, kodusõjad Roomas. Caesar, vabariigi lõpp.</p> <p>Rooma keisririik, ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine.</p> <p>Vana-Rooma kultuur, rahvas ja eluolu, Rooma kui impeeriumi keskus ja antiikaja suurlinn, kunst ja arhitektuur, avalikud mängud, Rooma õigus. Ristiusu teke, Uus Testament.</p>
<p>PÕHIMÕISTED (II KOOLIASTE): ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv.</p>	
<p>PRAKTILISED TÖÖD (II KOOLIASTE): tegevused seoses Vana-Kuuste mõisa ja Vana-Kuuste mõisa ajaloo; tegevused seoses isikuga Julius Kuperjanov.</p>	

KOOLIASTE JA ÕPPEAINE: III, AJALUGU

II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode.
2. Nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid.
3. Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid.
4. Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.
5. Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu.
6. Analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis.
7. Analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel.
8. Selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu.
9. Selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo.
10. Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi.
11. Võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas.
12. Toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi.
13. Toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist.
14. Analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel.
15. Teab demokraatia iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani.
16. Iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel.
17. Loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest.
18. Kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest.
19. Toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel.
20. Analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist.
21. Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis.
22. Iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas.
23. Analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatialle tänapäeval.
24. Tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval.
25. Kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda.
26. Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile.
27. Mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.
28. Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist.
29. Märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda.
30. Selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja.
31. Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju.
32. Teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel.
33. Selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud.
34. Selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
7. KLASS	
<p>I: Maailm keskajal 476-1492</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Iseloomustab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust, talupoegade ja feodaalide elulaadi. 2. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid senjäär, vasall, feodaal, pärisori. 3. Iseloomustab kiriku osa keskaja ühiskonnas ning kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana. 4. Toob esile ristisõdade eesmärgid ja tulemused. 5. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, romaani stiil, gooti stiil. 6. Iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemist. 7. Teab, kes oli Karl Suur ning iseloomustab tema tegevust. 8. Iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablaste vallutusi. 9. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid, koraan, Muhamed, mošee, Meka. 10. Teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik. 11. Teab, kes oli Justinianus I ning iseloomustab tema tegevust. 12. Teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad, iseloomustab keskaegse linna eluolu 13. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid raad, tsunft, gild, Hansa Liit. 14. Kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi. 15. Nimetab Eesti muinasmaakondi ja suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust. 16. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu. 	<p>I: Maailm keskajal 476-1492</p> <p>Keskaja koht maailma ajaloos, keskaja ühiskonna üldiseloomustus. Keskaja periodiseering, ühiskonnakorraldus, läänikord, eluolu ja maailmapilt.</p> <p>Kirik ja kultuur keskajal, ristiusu õpetuse alused, kiriku osa ühiskonnas, ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil.</p> <p>Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa.</p> <p>Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale.</p> <p>Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik.</p> <p>Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine</p> <p>Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked.</p> <p>Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad.</p> <p>Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamise, eluolu keskajal.</p>

<p>17. Seletab ja kasutab kontekstis mõistet Inglise parlament.</p>	
<p>II: Maailm varauusajal 1492-1600</p> <p>18. Teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda tehnoloogia areng.</p> <p>19. Seletab ja kasutab kontekstis mõistet humanism.</p> <p>20. Teab, kes oli Leonardo da Vinci ning iseloomustab tema tegevust.</p> <p>21. Teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused.</p> <p>22. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid maadeavastused, reformatsioon, protestandid, luteri usk, renessanss, humanism.</p> <p>23. Teab, kes oli Kolumbus, ning iseloomustab tema tegevust.</p> <p>24. Teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda reformatsioon.</p> <p>25. Seletab ja kasutab kontekstis mõistet maadeavastused.</p> <p>26. Teab, kes oli Martin Luther, ning iseloomustab tema tegevust.</p> <p>27. Iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju.</p> <p>28. Seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi.</p>	<p>II: Maailm varauusajal 1492-1600</p> <p>Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci. Suured maadeavastused. Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades. Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad, Liivi sõja põhjused ja tagajärjed.</p>
<p>8. KLASS</p>	
<p>I: Maailm 1600-1815</p> <p>1. Iseloomustab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, valgustatud absolutism, parlamentarism.</p> <p>2. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid valgustus, restauratsioon, absolutism, parlamentarism.</p> <p>3. Teab, kes olid Louis XIV ja Voltaire, ning iseloomustab nende tegevust.</p> <p>4. Teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Vestfaali rahu tulemusena, ning näitab neid kaardil.</p> <p>5. Teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed</p>	<p>I: Maailm 1600-1815</p> <p>Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia, Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa, 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvõim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna). USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused</p>

<p>Eestile.</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Teab, kes oli Peeter I ning iseloomustab tema tegevust. 7. Teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid ja iseloomustab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust. 8. Selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju. 9. Toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad. 10. Teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Viini kongressi tulemusena ning näitab neid kaardil. 11. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid reform, revolutsioon. 12. Teab, kes olid Napoleon ning iseloomustab tema tegevust. 13. Iseloomustab baroki ja klassitsismi põhijooni. 	<p>ja kulg, Napoleoni reformid, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos. Kultuur: barokk, klassitsism.</p>
<p>II: Maailm 1815-1918</p> <ol style="list-style-type: none"> 14. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid, monopol, linnastumine, liberalism, konservatism, sotsialism. 15. Iseloomustab rahvuslikku liikumist Euroopas. 16. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid rahvusriik, monopol, linnastumine, rahvuslik liikumine, venestamine, autonoomia, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism. 17. Iseloomustab rahvuslikku liikumist Eestis. 18. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid, rahvuslik liikumine, venestamine, autonoomia. 19. Näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite. 20. Teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi 21. Selgitab Eesti iseseisvumist. 22. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism. 23. Iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi. 	<p>II: Maailm 1815-1918</p> <p>Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused. Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik. Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed. Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani. Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine.</p>

9. KLASS	
<p>I: Maailm kahe maailmasõja vahel 1918-1939</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud muutusi (Versailles' süsteem). 2. Toob esile rahvusvahelise olukorra teravnemise põhjusi 1930. aastail. 3. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Rahvaste Liit, Versailles' süsteem. 4. Iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda. 5. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, ideoloogia, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, repressioon, parlamentarism. 6. Teab, kes olid Jossif Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt, ning iseloomustab nende tegevust. 7. Iseloomustab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastatel ja vaikival ajastul. 8. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid vaikiv ajastu, Tartu rahu. 9. Teab, kes olid Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust. 10. Iseloomustab ning võrdleb kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi. 	<p>I: Maailm kahe maailmasõja vahel 1918-1939</p> <p>Pariisi rahukonverents. Poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda. Rahvasteliidu tegevus ja mõju. Sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas. Ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed. Demokraatia ja diktatuuri põhijooned. Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel. Autoritarism Itaalia näitel. Totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel. Vabadussõda. Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus. Demokraatliku parlamentarismi aastad. Vaikiv ajastu. Majandus. Kultuur ja eluolu. Välispoliitika. Uued kultuurinähtused. Teadus Tehnika areng, aatomiuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film. Kirjandus ja kunst. Uued propagandavahendid.</p>
<p>II: Teine maailmasõda 1939-1945</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Iseloomustab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel ja toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjusi. 2. Seletab ja kasutab kontekstis mõistet 	<p>II: Teine maailmasõda 1939-1945</p> <p>Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP. Sõja algus ja lõpp. Sõdivad pooled, rinded. Holokaust. ÜRO asutamine Baaside ajastu. Iseseisvuse kaotamine.</p>

<p>MRP.</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda, toob esile Teise maailmasõja tulemused ja tagajärjed. 4. Teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ning mis riikidest moodustus Hitleri-vastane koalitsioon. 5. Näitab kaardil Teise maailmasõja sõjategevust Idarindel, Läänerindel, Vaiksel ookeanil ja Põhja-Aafrikas ning muudatusi Teise maailmasõja järel. 6. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid holokaust, ÜRO. 7. Selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos. 8. Iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist. 9. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid küüditamine, baaside leping, okupatsioon. 	<p>Juuniküüditamine. Sõjategevus Eesti territooriumil. Nõukogude ja Saksa okupatsioon</p>
<p>III: Maailm pärast Teist maailmasõda 1945-2000</p> <ol style="list-style-type: none"> 10. Iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ning vormid. 11. Näitab kaardil olulisemaid külma sõja aegseid kriisikoldeid. 12. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külm sõda, kriisikolle, Euroopa Liit, Atlanti Harta, NATO. 13. Iseloomustab tööstusriikide arengut USA ja SLV näitel. 14. Iseloomustab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel. 15. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioon. 16. Iseloomustab Eesti arengut NSV Liidu koosseisus. 17. Toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed. 18. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost. 19. Teab, kes olid Mihhail Gorbatšov ja Boriss Jeltsin, ning iseloomustab nende tegevust. 20. Analüüsib Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut. 	<p>III: Maailm pärast Teist maailmasõda 1945-2000</p> <p>Külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid. Kriisid ja sõjad. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng. Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. Kommunistliku süsteemi teke NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon. Piiride muutumine. Repressioonid. Kollektiviseerimine. Industrialiseerimine. Poliitiline juhtimine. Kultuur ja eluolu. Perestroika ja glasnost. Mihhail Gorbatšov. Boriss Jeltsin. Saksamaa ühinemine. Laulev revolutsioon. Balti kett. Põhiseadusliku korra taastamine. Euroopa Liidu laienemine. NATO laienemine. Uued vastasseisud. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuuringud, infotehnoloogia. Massikultuur. Naine ja ühiskondlik elu. Muutused mentaliteedis.</p>

<p>21. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid, Balti kett, laulev revolutsioon.</p> <p>22. Teab, kes olid Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar, ning iseloomustab nende tegevust.</p> <p>23. Näitab kaardil muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail.</p> <p>24. Iseloomustab kultuuri ja eluolu 20. sajandil.</p>	
<p>PÕHIMÕISTED (III KOOLIASTE): Keskaja koht maailma ajaloos, keskaja ühiskonna üldiseloomustus. Keskaja periodiseering, ühiskonnakorraldus, läänikord, eluolu ja maailmapilt. Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine. Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused. Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik. Pariisi rahukonverents. Poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda. Rahvasteliidu tegevus ja mõju. Külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid. Laulev revolutsioon. Balti kett.</p>	
<p>PRAKTILISED TÖÖD (III KOOLIASTE): tegevused seoses Vana-Kuuste mõisa ja Vana-Kuuste mõisa ajaloo; tegevused seoses isikuga Julius Kuperjanov.</p>	

2.2 I, II ja III kooliaste, inimeseõpetus

KOOLIASTE JA ÕPPEAINE: I, INIMESEÕPETUS

I. Kooliastme lõpuks taotlevad teadmised, oskused ja hoiakud:

1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümboolikat, olulisi inimesi ja paiku.
2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.
3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
5. Mõistab üldtunnustatud käitumisharjumuste ja seaduste järgimise vajalikkust.
6. Tunneb liiklusreegleid.
7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.
10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana.
12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
13. Oskab oma tervist hoida.
14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.
16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.

<p>17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.</p> <p>18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.</p>	
ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
2. KLASS	
<p>I. Inimene: Mina</p> <p>1. Kirjeldab enda huvisid ja tegevusi.</p> <p>2. Põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda.</p> <p>3. Teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi</p>	<p>I. Inimene: Mina</p> <p>Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse. Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes. Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus.</p>
<p>II. Inimene: Mina ja tervis</p> <p>4. Toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust.</p> <p>5. Nimetab mõningaid haiguste tunnuseid</p> <p>6. Teab hädaabi numbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.</p>	<p>II. Inimene: Mina ja tervis</p> <p>Tervis. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus.</p> <p>Keha eest hoolitsemine. Terve ja haige inimene. Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine.</p>
<p>III. Inimene: Mina ja minu</p> <p>7. Kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest.</p> <p>8. Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.</p>	<p>III. Inimene: Mina ja minu</p> <p>Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine.</p> <p>Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.</p>
<p>IV. Inimene: Mina ja kodumaa</p> <p>9. Leiab kaardilt Eesti ja kodukoha.</p> <p>10. Nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva teab, kes on Eesti Vabariigi president,</p> <p>11. Tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat.</p> <p>12. Teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku.</p>	<p>IV. Inimene: Mina ja Eesti</p> <p>Eestimaa ja kodukoht. Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president.</p> <p>Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid.</p> <p>Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed.</p>

<p>13. Võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt.</p> <p>14. Toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest.</p> <p>15. Selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.</p>	<p>Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval.</p> <p>Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.</p>
<p>V. Inimene: Mina: aeg ja asjad</p> <p>16. Planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult.</p> <p>17. Toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada.</p> <p>18. Sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega.</p> <p>19. Seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega.</p>	<p>V. Inimene: Mina: aeg ja asjad</p> <p>Mina: aeg ja aja planeerimine. Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. Oma igapäevavalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.</p>
<p>PÕHIMÕISTED: positiivne suhtumine, sallivus, kehalised muutused, väärtused, aja planeerimine, eesmärk, õpitegevus, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid, tavad ja kombed.</p>	
<p>PRAKTILISED TÖÖD: individuaaltöö. Päeva- ja nädalakava. Arutelu: millistest tegevustest koosneb õpilase päev ja nädal. Millised tegevused on kõige olulisemad ja mis vähem olulisemad, kuidas aega jagada. Loovtöö - oma elu ajatelg. Diskussioon ja rühmatöö ning paaritöö. Teemapäevad ja tähtpäevad. Õppekäigud.</p>	
<p>ÕPITULEMUSED</p>	<p>ÕPPESISU</p>
<p>3. KLASS</p>	
<p>I. Meie: Mina</p> <p>1. Oskab põhjendada, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda.</p> <p>2. Teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi.</p> <p>3. Nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi.</p> <p>4. Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas.</p>	<p>I. Meie: Mina</p> <p>Mina. Igäühe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse.</p> <p>Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus.</p> <p>Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus. ÜRO lapse õiguste konventsioon</p>
<p>II. Meie: Mina ja tervis</p> <p>5. Toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve.</p> <p>6. Selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste.</p> <p>7. Teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi</p>	<p>II. Meie: Mina ja tervis</p> <p>Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis. Tervislik eluviis. Terviseriskid. Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest. Esmaabi.</p> <p>Abi saamise võimalused.</p>

<p>III. Meie: Mina ja meie</p> <p>8. Toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida.</p> <p>9. Põhjustab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkus.</p> <p>10. Demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist.</p> <p>11. Tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähisteid.</p> <p>12. Kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist.</p> <p>13. Märkab liiklusohutikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks.</p> <p>14. Teab, et vägivaldal on eri vormid ja selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua.</p> <p>15. Teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald,</p> <p>16. Demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral.</p> <p>17. Selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust.</p>	<p>III. Meie: Mina ja meie</p> <p>Reeglid ja käitumisnormid. Seadused.</p> <p>Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine.</p> <p>Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses.</p> <p>Liiklusreeglid ja liiklusreeglite järgimine.</p> <p>Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses.</p> <p>Vägivald ja selle erinevad vormid.</p> <p>Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed.</p> <p>Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral.</p> <p>Sõprus ja sõpruse hoidmine. Koostöö vajalikkus. Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine.</p> <p>Heategemine ja heategevus.</p>
<p>IV. Meie: Mina: teave ja asjad</p> <p>18. Loetleb erinevaid teabeallikaid ja leiab infot erinevatest allikatest ning võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest.</p> <p>19. Kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte.</p> <p>20. Selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel.</p> <p>21. Teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine.</p> <p>22. Hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.</p>	<p>IV. Meie: Mina: teave ja asjad</p> <p>Teave. Erinevad teabeallikad. Teabeallikate kasutamine. Teabeallikate usaldusväärsus.</p> <p>Meedia kasutusvõimalused ja ohud.</p> <p>Turvaline meediavahendite kasutamine.</p> <p>Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste planeerimine.</p> <p>Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähiümbruses.</p>
<p>PÕHIMÕISTED: bioloogiline ja sotsiaalne erinevus, positiivne suhtumine, sallivus, õigused ja kohustused, konventsioon, vastutus, vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis, tervislik eluviis, terviseriskid, esmaabi, käitumisnormid, liiklusreeglid, vägivald, koostöö,</p>	

prosotsiaalne käitumine, heategevus, teabeallikad ja meedia, raha laenamine, raha kulutamine ja säästmine.

PRAKTILISED TÖÖD: individuaaltöö. Päeva- ja nädalakava.

Arutelu: millistest tegevustest koosneb õpilase päev ja nädal. Millised tegevused on kõige olulisemad ja mis vähem olulisemad, kuidas aega jagada. Loovtöö - oma elu ajatelg. Diskussioon ja rühmatöö ning paaristöö. Teemapäevad ja tähtpäevad. Õppekäigud.

KOOLIASTE JA ÕPPEAINE: II, INIMESEÕPETUS

II. Kooliastme lõpuks taotlevad teadmised, oskused ja hoiakud:

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
4. On loov ja ettevõtlik.
5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.
7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.
9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.
14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.
15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid

ÕPITULEMUSED

ÕPPESISU

5. KLASS

I: Tervis; Tervislik eluviis

1. Selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid.
2. Oskab tuua näiteid tervist mõjutavate

I: Tervis; Tervislik eluviis

Tervise olemus. Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond,

<p>tegurite kohta ja selgitab kuidas need inimese tervist mõjutavad.</p> <p>3. Nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid</p> <p>4. Seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks)</p> <p>5. Oskab nimetada mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid; selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad.</p> <p>6. Kirjeldab üldisi stressi tunnuseid ja stressiga toimetuleku võimalusi.</p> <p>7. Teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid.</p> <p>8. Mõistab reklaamide eesmärke, eristab arvamust faktist.</p> <p>9. Toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.</p> <p>10. Kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid.</p> <p>11. Toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.</p> <p>12. Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.</p>	<p>tervishoid</p> <p>Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad. Stress. Stressiga toimetulek.</p> <p>Meedia osa tervisega seotud otsustes. Tervise teemalised veebilehed.</p> <p>Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus. Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis. Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).</p>
<p>II: Murdeiga ja kehalised muutused</p> <p>13. Kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega</p> <p>14. Nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi.</p> <p>15. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.</p> <p>16. Teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.</p>	<p>II: Murdeiga ja kehalised muutused</p> <p>Murdeiga elukaares. Murdeea olulisus. Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused. Toimetulek muutustega.</p> <p>Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd. Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega. Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine</p>
<p>III: Turvalisus ja riskikäitumine</p> <p>17. Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises.</p>	<p>III: Turvalisus ja riskikäitumine</p> <p>Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.</p>

<p>18. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele.</p> <p>19. Mõistab enda valikute tagajärgi.</p> <p>20. Selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid. Oskab kirjeldab, kuidas seda järgida.</p> <p>21. Toob näiteid meediaga seotud ohtudest.</p> <p>22. Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine.</p> <p>23. Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteadalised infot, järgides autoriõigust.</p> <p>24. Mõistab meedia kaudu suhtlemisel ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.</p> <p>25. Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele.</p> <p>26. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevat riski, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.</p> <p>27. Demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennetusest ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p> <p>28. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.</p> <p>29. Mõistab, milline käitumine avaldub kiusamisena.</p> <p>30. Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist.</p>	<p>Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriohutus.</p> <p>Reeglid ja normid. Seadused (sh liiklusseadus). Reeglite ja normide vajalikkus.</p> <p>Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused. Usaldusväärset infoallikad. Infootsing (sh terviseteadalised) usaldusväärsetest infoallikatest. Internet, selle turvaline kasutus. Interneti ohud ja võimalused. Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.</p> <p>Uimastid. Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. Tervislikud valikud. Illegaalsed ja legaalsed uimastid. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energiajoogid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).</p> <p>Enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses). Oskus öelda „ei“. „Ei“ ütlemise ja väljendamise viisid. Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed. Vastutus oma otsuste eest. Kaaslaste mõju otsustele. Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). Kiusamisega hakkama saamine ja abi saamise võimalused.</p>
<p>IV: Haigused ja esmaabi</p> <p>31. Oskab selgitada ja toob näiteid, kuidas hoiduda haigestumisest, sh nakkushaigustest ning õnnetustest.</p> <p>32. Demonstreerib õpitu olukorras</p>	<p>IV: Haigused ja esmaabi</p> <p>Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused. Haigestumise vältimise viisid. Õnnetused. Õnnetuste vältimine. Esmaabi. Abi</p>

<p>esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi ja anda esmast abi (nt kõhuvalu, külmumise, luumurru, minestamise, nihestuse, peapõrutuse, palaviku ja päikesepiste korral)</p> <p>33. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.</p>	<p>kutsumine. Tervis - inimese väärtuslikem vara.</p>
<p>PÕHIMÕISTED: eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid, füüsiline tervis, vaimne tervis, sotsiaalne tervis, mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad, stress, tervisekäitumine, füüsilised ja emotsionaalsed muutused, vaimsed ja sotsiaalsed muutused, murdeiga, sugurakud, seemnerakk, munarakk, suguline küpsus ja soojätkamine, viljastumine, rasedus, riskikäitumine, autoriõigus, arvamus- ja faktipõhine info.</p>	
<p>PRAKTILISED TÖÖD: Klassiarutelu mõistete avamiseks. Mõistekaardi koostamine kasutades tervise definitsiooni Infootsing. Erinevate tervise teemaliste ajalehtede, ajakirjade või online väljaannetega tutvumine. Praktiline ülesanne - oma pikkuse, kaalu, pulsi määramine (sh kehamassiindeks). Individuaalülesanne. Oma tervise kirjeldamine kasutades hinnanguid “hea kehv”, “energiline - väsinud”, “unine - ergas” jne Seksuaalkasvatuse loeng (nt külalisesineja) Seksuaalkasvatuse video vaatamine (õppematerjal Tartu Ülikool) “Ah nii see käibki!” Tervise teemalise reklaami koostamine digivahendite abil. Pildi/reklaami analüüs. Mida, kuidas reklaamitakse. Kas mingi info on reklaamilt puudu? Rühmatööd õpituatsioonid esmaabi võtetest Töölehtede täitmine koos aruteluga klassis.</p>	
<p>ÕPITULEMUSED</p>	<p>ÕPPESISU</p>
<p>6. KLASS</p>	
<p>I: Mina ja suhtlemine</p> <ol style="list-style-type: none"> Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb. Mõistab enesehinnangu olemust. Saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist. Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi. Oskab nimetada enda erinevaid omadusi mõistab, et ennast saab pidevalt arendada. Kirjeldab ja analüüsib enda iseloomujooni ja omadusi nähes võimalusi oma võimete, oskuste ja huvide arendamisel. Teab mis on inimese põhivajadused 	<p>I: Mina ja suhtlemine</p> <p>Enesetundmine. Minapilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine.</p> <p>Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. Huvid. Võimed. Väärtused.</p>

<p>8. Mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest.</p> <p>9. Mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi</p> <p>10. Oskab seostada ettevõtlikkust tulevase tööeluga.</p> <p>11. Õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga</p>	<p>Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel. Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas. Ettevõtlikkus ja tööelu.</p>
<p>II: Suhtlemine teistega</p> <p>12. Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb.</p> <p>13. Mõistab suhtlemise olemust ja suhtlemise kompleksust, toob näiteid suhtlemise komponentide kohta</p> <p>14. Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid.</p> <p>15. Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele.</p> <p>16. Oskab iseloomustab erinevaid käitumisviise.</p> <p>17. Teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära.</p> <p>18. Toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus ning kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust.</p> <p>19. Demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p> <p>20. Oskab nimetada kahjustavaid käitumisviise ja selgitada, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata.</p> <p>21. Teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpitu olukorras „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel.</p> <p>22. Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpitu olukorras teemakohaseid probleeme.</p> <p>23. Mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades</p>	<p>II: Suhtlemine teistega</p> <p>Suhtlemise mõiste.</p> <p>Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine)</p> <p>Verbaalne suhtlemine. Mitteverbaalne suhtlemine.</p> <p>Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele.</p> <p>Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised.</p> <p>Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele. Eelarvamused. Stereotüübid. Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele. Sallivus. Aktsepteerimine.</p> <p>Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel.</p> <p>“Ei” ütlemist eeldavad olukorrad, viisid, julgus ja tähtsus.</p> <p>Internet. Interneti võimalused ja ohud. Turvaline internetikasutus. Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.</p>
<p>III: Suhted teistega</p> <p>24. Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi.</p>	<p>III: Suhted teistega</p> <p>Inimeste erinevused. Väärtused ja vajadused (Maslowi vajaduste püramiid)</p>

<p>25. Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest.</p> <p>26. Oskab selgitada miks sõbralik käitumine on kasulik.</p> <p>27. Demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist.</p> <p>28. Oskab nimetada sotsiaalseid oskusi, toob näiteid sotsiaalsete oskuste koht.</p> <p>29. Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatilisel ja suhteid tugevdavalt väljendada.</p> <p>30. Mõistab, et kõik tunded on normaalsed, oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata.</p>	<p>Erivajadused. Sallivus.</p> <p>Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus. Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.</p> <p>Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.</p> <p>Tõhus sotsiaalne ja emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia. Tunded ja nende tõhus väljendamine.</p>
<p>IV: Konfliktid ning probleemilahendus</p> <p>31. Selgitab konflikti häid ja halbu külgi.</p> <p>32. Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise.</p> <p>33. Valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.</p> <p>34. Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi.</p> <p>35. Nimetab erinevaid probleeme toob näiteid erinevate tõhusate probleemi lahenduste kohta.</p> <p>36. Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.</p> <p>37. Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist ning oskab nimetada mõjutamisviise</p> <p>38. Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erineda otsused viia.</p> <p>39. Mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest</p>	<p>IV: Konfliktid ning probleemilahendus</p> <p>Konflikt kui suhtepeblem. Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.</p> <p>Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel. Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad. Probleemilahenduste eelised ja puudused. Koostöise tegevuse eelised ja võimalused</p> <p>Kaaslaste mõju otsustele. Abistav ja kahjustav mõju. Grupi surve. Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine). Toimetulek vägivallega, sh kiusamisega, abi saamise võimalused. Vastutus.</p>
<p>V: Positiivne mõtlemine</p> <p>40. Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta.</p> <p>41. Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.</p>	<p>V: Positiivne mõtlemine</p> <p>Positiivne mõtlemine. Positiivne enesesisendus. Positiivsed omadused.</p>
<p>PÕHIMÕISTED: enesehinnang, eneseanalüüs, teabevahetus, ettevõtlikkus, verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine, aktiivne ja passiivne kuulamine; agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine; stereotüübid, spontaanne ja materiaalne abistamine, Maslowi vajaduste püramiid, prosotsiaalne käitumine, konflikt, diskrimineerimine, empaati, kriitika.</p>	

PRAKTILISED TÖÖD:

Klassiarutelu mõistete avamiseks.

Mitteverbaalne suhtlemine grupis ja selle mõistatamine.

Töölehtede täitmine ja mõttekaartide tegemine, koos aruteluga klassis.

Rühmatöö: Maslowi vajaduse püramiid, seoste loomine erinevatest olukordadest.

Rühmatöö: kehtestava käitumisviisi eelised. Rühmas tuuakse näidete abil välja miks on kehtestav käitumisviis parem kui alistuv või agressiivne.

Individuaalülesanne. Panna kirja 20 positiivset omadust enda kohta ja 10 positiivset omadust klassi kohta. Võrrelda oma tööd kaaslaste omaga. Lõpetuseks tuua välja 5 positiivset omadust klassi kohta.

Rühmatöö. Suhtlemise teemaline lauamängu mängimine.

Rühmatöö : Visuaalne pilt ja selle tõlgendamine, kuidas me seda mõistame?

Plakatite valmistamine erinevate teemade kohta.

KOOLIASTE JA ÕPPEAINE: III, INIMESEÕPETUS**III. Kooliastme lõpuks taotlevad teadmised, oskused ja hoiakud:**

1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

ÕPITULEMUSED**ÕPPESISU****7. KLASS****I: Inimese areng ja murdeiga**

1. Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele
2. Seostab inimese kasvamist ja arengut

I: Inimese areng ja murdeiga

Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud.
Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja

<p>pärilike ning keskkonnateguritega.</p> <p>3. Selgitab ja seostab murde- ja noorukiea tunnused ja piire üleminekul lapseest täiskasvanuikka.</p> <p>4. Kirjeldab suguküpsuse olemust ning murdeas toimuvaid keha ja välimusega seotud muutusi.</p>	<p>arengule. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.</p> <p>Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.</p>
<p>II: Inimene, valikud, õnn</p> <p>5. Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang.</p> <p>6. Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut.</p> <p>7. Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus.</p> <p>8. Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel (ka haridustee).</p>	<p>II: Inimene, valikud, õnn</p> <p>Minapilt. Kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist. Positiivse minapildi kujundamine.</p> <p>Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted. Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus.</p>
<p>III: Inimene ja rühm</p> <p>9. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest.</p> <p>10. Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist.</p> <p>11. Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades.</p> <p>12. Kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes</p> <p>13. Demonstreerib õpitu olulisust toimetulekut rühma survega.</p>	<p>III: Inimene ja rühm</p> <p>Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses.</p> <p>Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavatest olukordades.</p>
<p>IV: Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine</p> <p>14. Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida.</p> <p>15. Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest.</p>	<p>IV: Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine</p> <p>Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu).</p> <p>Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil.</p> <p>Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas.</p>

<p>16. Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil.</p> <p>17. Toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid.</p>	<p>Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand.</p> <p>Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas. Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsevad seadused.</p>
<p>PÕHIMÕISTED: elukaar, enesekasvatuse võtted, kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist, inimese heaolu komponendid, rühm, mikro- ja makrogrupp, sekundaarne ja primaarne grupp, konformsus, sõltumatus, autoriteet, uimastitega seotud riskikäitumine, legaalsed ja illegaalsed uimastid, laste ja noorte õigused/kohustused ja seadused, lapse õiguste konventsioon</p>	
<p>PRAKTILISED TÖÖD: Klassiarutelu mõistete avamiseks ja erinevate videode vaatamine, nende analüüsimine. Töölehtede täitmine ja mõttekaartide tegemine, koos aruteluga klassis. Plakatite valmistamine erinevate teemade kohta. Klassiarutelu. Mis põhjustel inimesed nõustuvad enamuse arvamusega? Vastused tahvlile kirja ja seejärel juhib õpetaja arutelu, täpsemate põhjuste selgitamiseks. Juhtumite analüüs ja rollijaotus mäng (lapse õigused rahvusvahelisel taustal). Õpilased tutvuvad lasteombudsmani kodulehel kirjalike seisukohtadega. Õpetaja või õpilased valivad välja sobilikud seisukohad ning teevad ülevaate: 1) lühituvustus 2) millist lapse õigust antud probleem puudutab 3) lasteombudsmani seisukoht antud küsimuses 4) rühma arvamus antud juhtumist.</p>	
<p>ÕPITULEMUSED</p>	<p>ÕPPESISU</p>
<p>8. KLASS</p>	
<p>I: Tervise käitumine 1. Toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest. 2. Analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele. 3. Analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele. 4. Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot. 5. Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust. 6. Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada</p>	<p>I: Tervise käitumine Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. Tervise aspektide vastastikused seosed. Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele. Tervisealased infoallikad. Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused</p>

<p>inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida.</p> <p>7. Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest.</p> <p>8. Analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis.</p> <p>9. Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus.</p> <p>10. Toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis.</p>	<p>ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.</p> <p>Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad. Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit.</p> <p>Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad</p> <p>Keskkonnateadlik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus</p>
<p>II: Suhted ja seksuaalsus</p> <p>11. Selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata.</p> <p>12. Teab lähisuhte olemust ning selle erinevaid väljendusviise ja armastuse vorme.</p> <p>13. Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus.</p> <p>14. Analüüsib suhte vägivalda avaldumisvormi ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalda korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest.</p> <p>15. Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust.</p> <p>16. Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.</p> <p>17. Kirjeldab laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietappe (seksuaalsuse trepp).</p> <p>18. Toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest.</p> <p>19. Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja</p>	<p>II: Suhted ja seksuaalsus</p> <p>Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuue, paarisuhe).</p> <p>Lähisuue ja tunded lähisuhtes. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suhtes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus</p> <p>Lähisuhtevägivald ja selle liigid. Turvalised lähisuhted. Abi saamise võimalused. Seksuaalsus. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine. Sooidentiteet, sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne) Seksuaalne orientatsioon. Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp). Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine. Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. Abi ja nõu saamise võimalused.</p>

<p>abi saamise võimalusi.</p> <p>20. Eristab tõhusad ja mittetõhusad rasestumisvastased meetodid ning kirjeldab seksuaalsel teel levivate haiguste vältimise võimalusi.</p> <p>21. Toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele.</p>	<p>Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega.</p> <p>Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.</p>
<p>III: Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine</p> <p>22. Demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi.</p> <p>23. Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil.</p> <p>24. Demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi.</p> <p>25. Teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral.</p>	<p>III: Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine</p> <p>Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.</p> <p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus.</p> <p>Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades</p>
<p>PÕHIMÕISTED: füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis, objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad, tervises seisund, sotsiaalreklaami ja kommertsreklaami eesmärk, tervisealased infoallikad, stress ja kriis, sõprus, meeldimine, armumine, armastus, seksuaalkäitumine, sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne), bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu, sooroll, soostereotüüp, sooline mitmekesisus, seksuaalne orientatsioon, seksuaalsuse trepp, koolikiusamine ja koolivägivald.</p>	
<p>PRAKTILISED TÖÖD:</p> <p>Klassiarutelu mõistete avamiseks.</p> <p>Erinevate videode vaatamine ja nende analüüsimine.</p> <p>Töölehtede täitmine ja mõttekaartide tegemine, koos aruteluga klassis.</p> <p>Plakatite valmistamine erinevate teemade kohta nt sotsiaal või kommertsreklaam</p> <p>Infootsingu ülesanne otsida riiklikult tunnustatud organisatsioonidest usaldusväärset infot kirja panna 1) veebileht 2) teemad, mille kohta infot võib leida. Võib teha rühmatööna.</p> <p>Õpetaja jagab rühmadele veebilehed, ajakirjad jms, mille kohta rühm teeb ülevaate.</p> <p>Klassiarutelu: miks on vaimset tervist keerulisem hinnata? Olulisemate mõistete avamine vaimse tervise teemadel.</p> <p>Koolitee ja ohutus. Õpilased kaardistavad oma kooliteed, millised võimalikud ohukohad seal peituvad ja kas oskavad pakkuda lahendusi, mis teekonna turvalisemaks muudaks.</p>	

Uurimus: biojätmed ja kompostimine.

Õpilased tutvuvad erinevate rasestumisvastaste vahenditega ning koostavad ülevaatliku tabeli, kuhu kirjutavad: nt vahendi nimetus, kasutamine, kui pikaajaline, plussid ja miinused, toimeaine, ligikaudne maksumus, kasutatud allikad. Järgneb arutelu ja anlüüs, milliste tulemusteni jõuti?

Rühmatöö: 1) Mida teha, kui mind kiusatakse 2) Mida teha kui näen kiusamist pealt? Infootsingu ülesanne, kuhu pöörduda kiusamise või vägivalla korral ning klassiarutelu mida teha, et koolis ei oleks kiusamist?

Esmaabi põhimõtteid ja võtteid käsitlevad ülesanded. Arutelu õpilaste kokkupuuted esmaabiga; mida veel ei osata, aga sooviks; esmaabivahendid kodus.

Testide lahendamine digivahendis.

2.3 II ja III kooliaste, ühiskonnaõpetus

KOOLIASTE JA ÕPPEAINE: II, ÜHISKONNAÕPETUS

II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
12. Käitub teadliku tarbijana.

ÕPITULEMUSED

ÕPPESISU

6. KLASS

I: Inimesed meie ümber, kogukonnad. Euroopa riigid ja rahvad, sallivus

1. Seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõistet rahvus.
2. Nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone.
3. Nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid.
4. Seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõistet rahvus.

I: Inimesed meie ümber, kogukonnad. Euroopa riigid ja rahvad, sallivus

Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Sooline võrdõiguslikkus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.

<ol style="list-style-type: none"> 5. Nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone. 6. Nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid. 7. Teab ja hoiab kogukonna traditsioone. 8. Seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõistet riik. 9. Teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus). 10. Nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis. 	
<p>II: Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus, koostöö</p> <ol style="list-style-type: none"> 11. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus 12. Nimetab kodukohas tegutsevaid seltse, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust 13. Nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust 14. Teab kodukoha kodanikualgatusi ning algatab neid ja osaleb neis võimaluse korral 15. Toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi 	<p>II: Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus, koostöö</p> <p>Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatused võimalused. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused.</p>
<p>III: Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine</p> <ol style="list-style-type: none"> 16. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet demokraatia. 17. Iseloomustab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid (arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud). 18. Teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid. 19. Teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna 	<p>III: Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine</p> <p>Rahva osalemine ühiskonna valitsemises. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus. Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne).</p>

<p>omavalitsuse tegevuse kohta.</p> <p>20. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet seadus.</p> <p>21. Teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta.</p> <p>22. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet seadus.</p> <p>23. Nimetab ja austab inimõigusi.</p>	
<p>IV: Koolidemokraatia; lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas</p> <p>24. Kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis.</p> <p>25. Märkab ja arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks; oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel.</p> <p>26. Toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat.</p> <p>27. Tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, tunneb õiguste ja vastutuse tasakaalu.</p>	<p>IV: Koolidemokraatia; lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas</p> <p>Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.</p>
<p>V: Töö ja tarbimine</p> <p>28. Teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel.</p> <p>29. Teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida.</p> <p>30. Teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid.</p> <p>31. Iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed.</p> <p>32. Selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale.</p> <p>33. Oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ja tunneb tarbija õigusi.</p>	<p>V: Töö ja tarbimine</p> <p>Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed - teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Töökultuur ja tööeetika. Teadlik, säästev tarbimine.</p>
<p>VI: Meedia ja teave</p> <p>34. Oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks, sh kasutab</p>	<p>VI: Meedia ja teave</p> <p>Raamatukogu, internet. Ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon,</p>

<p>indekseid, sõnastikke, otsingumootoreid ning entsüklopeediat.</p> <p>35. Tunneb interneti võimalusi, kasutamise ohtusid ja informatsioonilise enesemääramise võimalusi.</p> <p>36. Mõistab, et reklaami taga on müügiedu taotlus.</p> <p>37. Oskab eristada fakti ja arvamust.</p> <p>38. Oskab oma teadmisi ja seisukohti esitada; loob, kasutab ning jagab infot.</p> <p>39. Väärtustab teiste autorite ja enda tehtud tööd; viitab teiste autorite loomingle; tunneb autorina vastutust oma teose eest, teadvustab autoriõiguste kaitsega seonduvaid probleeme internetis.</p>	<p>meediakanalite integratsioon.</p> <p>Teadlik infotarbimine ja -edastamine.</p> <p>Autoriõiguste kaitse.</p>
--	--

PÕHIMÕISTED (II KOOLIASTE): Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Noorteorganisatsioonid. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus.

PRAKTILISED TÖÖD (II KOOLIASTE): laat, miniminifirma; ürituste planeerimine ja läbiviimine seoses kooliga, sh Julius Kuperjanoviga.

KOOLIASTE JA ÕPPEAINE: III, ÜHISKONNAÕPETUS

III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob
4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad

<p>Euroopa Liidu liikmesusest.</p> <p>14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.</p> <p>15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.</p> <p>16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.</p>	
ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
9. KLASS	
<p>I: Meedia ja teave</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid avalik arvamus, ajakirjandusvabadus. 2. Mõistab ajakirjanduses käsitletavaid probleeme; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks. 3. Orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada. 4. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid avalik elu, eraelu, ajakirjanduseetika. 5. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet, reklaam. 6. Orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada. 7. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid autoriõigus, autorivastutus ja plagiaat. 8. Tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt. 	<p>I: Meedia ja teave</p> <p>Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne.</p> <p>Teabe tõlgendamine ja kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine.</p> <p>Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur.</p> <p>Turunduskommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam.</p> <p>Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahekord, tulud ja kulud meedias).</p> <p>Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.</p>
<p>II: Ühiskonna sotsiaalne struktuur</p> <ol style="list-style-type: none"> 9. Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid sotsiaalsed erinevused, identiteet. 10. Märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi. 11. Väärtustab soolist võrdõiguslikkust. 	<p>II: Ühiskonna sotsiaalne struktuur</p> <p>Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed.</p> <p>Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused.</p> <p>Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus.</p> <p>Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus.</p> <p>Solidaarsus.</p>

<p>12. Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus.</p> <p>13. Väärtustab sotsiaalset sidusust.</p> <p>14. Väärtustab sotsiaalset õiglust.</p> <p>15. Teab ja oskab kontekstis kasutada mõistet mitmekultuurilisus.</p> <p>16. Mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.</p>	<p>Väärtused ja identiteedid.</p> <p>Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.</p>
<p>III: Ühiskonna institutsionaalne struktuur – avalik sektor, erasektor, kolmas sektor</p> <p>17. Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus.</p> <p>18. Selgitab ühiskonna sektorite (avaliku sektori) spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.</p> <p>19. Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid erasektor, eraettevõtte.</p> <p>20. Selgitab ühiskonna sektorite (erasektori) spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.</p> <p>21. Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid mittetulundussektor, sihtasutus.</p> <p>22. Teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi.</p>	<p>III: Ühiskonna institutsionaalne struktuur – avalik sektor, erasektor, kolmas sektor</p> <p>Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused).</p> <p>Erasektor kui kasumile suunatud sektor.</p> <p>Kolmas sektor kui mittetulundussektor.</p> <p>Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.</p>
<p>IV: Ühiskonnaliikmete õigused</p> <p>23. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet inimõigused.</p> <p>24. Tunneb inimõigusi märkab nende rikkumist (sh vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm).</p> <p>25. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid põhiõigused, sotsiaal-majanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused.</p> <p>26. Tunneb lastekaitse põhimõtteid, tunneb õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.</p> <p>27. Tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi.</p>	<p>IV: Ühiskonnaliikmete õigused</p> <p>Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel.</p> <p>Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused.</p> <p>Lapse õigused, kohustused ja vastutus.</p> <p>Lastekaitse rahvusvahelised probleemid.</p> <p>Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm. UNICEFi tegevus.</p>

<p>V: Demokraatia</p> <p>28. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid demokraatia, autokraatia, totalitarism, võimude lahusus ja tasakaal.</p> <p>29. Oskab vahet teha demokraatial ja autokraatial, tunneb ja selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ja annab neile hinnangu.</p> <p>30. Selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises.</p> <p>31. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus.</p> <p>32. Selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid.</p> <p>33. Väärtustab demokraatlikke vabadusi ja tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäuhe võrdsust seaduse ees); äitub demokraatia põhimõtete järgi.</p>	<p>V: Demokraatia</p> <p>Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused.</p> <p>Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal.</p> <p>Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.</p>
<p>VI: Eesti valitsemiskord</p> <p>34. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus.</p> <p>35. Tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart).</p> <p>36. Suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades.</p> <p>37. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet õigusakt.</p> <p>38. Mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda. Oskab leida vajalikku</p>	<p>VI: Eesti valitsemiskord</p> <p>Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus.</p> <p>Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis.</p> <p>Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad.</p> <p>Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine.</p> <p>Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti</p>

<p>õigusakti, kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT).</p> <p>39. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid kodakondsus, kodanik, alaline elanik.</p> <p>40. Tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust.</p> <p>41. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet erakond.</p> <p>42. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet valimised.</p> <p>43. Selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid, kujundab oma põhjendatud seisukoha valijana.</p> <p>44. Teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on; nimetab Eesti parlamendi-erakondi; teab Euroopa Liidu liikmesusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.</p>	<p>rahvusvahelistes organisatsioonides.</p>
<p>VII: Kodanikuühiskond</p> <p>45. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid kodanikuühiskond, vabaühendus.</p> <p>46. Mõistab kodanikuühiskonna ja vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi; iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel.</p> <p>47. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid kodanikuosalus, kodanikualgatus.</p> <p>48. Oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas; analüüsib probleeme ning pakub lahendusi.</p> <p>49. Algatab ja toetab koostööd ühiste eesmärkide püstitamisel ja elluviimisel.</p>	<p>VII: Kodanikuühiskond</p> <p>Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine kriisioludes.</p>
<p>VIII: Majandus</p> <p>50. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum. Iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, ettevõtluse ja riigi rolli majanduses.</p> <p>51. Teab ja oskab kasutada kontekstis</p>	<p>VIII: Majandus</p> <p>Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude</p>

<p>mõisteid riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus.</p> <p>52. Selgitab maksustamise eesmäärke, teab Eestis kehtivaid makse, üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega.</p> <p>53. Tunneb eelarve koostamise põhimõtteid.</p> <p>54. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet tööturg.</p> <p>55. Tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu. Analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ja võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel.</p> <p>56. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid bruto ja netopalk, laen, investeering, tarbijakaitse.</p> <p>57. Oskab arvutada netopalka.</p> <p>58. Tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana ning tarbib säästlikult.</p>	<p>ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja tööotsijatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul. Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide püstitamine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamane. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.</p>
<p>PÕHIMÕISTED (II KOOLIASTE): sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed. Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused). Erasektor kui kasumile suunatud sektor. Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas.</p>	
<p>PRAKTILISED TÖÖD (II KOOLIASTE): laat, minifirma; ürituste planeerimine ja läbiviimine seoses kooliga, sh Julius Kuperjanoviga.</p>	